

ΤΑΣΟΥ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΩΛΗΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΔΗΜΗΤΣΑΝΑΝ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ (1626-1787)

Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν παλαιὰ μονὴ Παναγίας τοῦ Φιλοσόφου, ἰδρυθεῖσα περὶ τὸ 966, ἀνεπτύχθη ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον χιλιετηρίδα καὶ ἀνεδείχθη μνημεῖον ἐθνικὸν ἐξαίρετον, ἰδίᾳ μάλιστα κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς δουλείας Ἀτυχῶς δὲν ἀφῆκαν αἱ ποικίλαι περιστάσεις τῆς μακραίωνος ἱστορίας τῆς μονῆς τὰ γραπτὰ μνημεῖα. Ἐκ τοῦ ἀρχείου αὐτῆς ἀπέμεινε μόνον μικρὰ συλλογὴ ἐγγράφων τοῦ ΙΖ'-ΙΘ' αἰῶνος καὶ σχεδὸν τὸ σύνολον τῶν ἀπολυθέντων κατὰ καιροὺς συνοδικῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων, ὧν τὸ σπουδαιότερον εἶναι ἀντίγραφον τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 966 ἀπολυθέντος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Πολυεύκτου σιγιλλίου. Σώζονται ὁμῶς ἀκέραια τὰ δύο καθολικὰ τῆς μονῆς, τὸ παλαιὸν τοῦ Ι' αἰῶνος, ἀληθὲς κομψοτέχνημα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τὸ νεώτερον μὲ τὰς ὥραίας τοιχογραφίας τοῦ τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος¹.

Ἐκ τοῦ περισωθέντος ἀρχείου τῆς μονῆς ταύτης, ἀποκειμένου ἤδη εἰς τὸ παρὰ τῇ Δημοσίᾳ Βιβλιοθήκῃ τῆς Σχολῆς Δημητσάνης Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Γορτυνίας, ἀποσπῶμεν 35 πράξεις ἀγοραπωλησίας κλπ. τοῦ ΙΖ' καὶ ἑτέρας 22 τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἐκδίδομεν αὐτὰς κατωτέρω μετὰ βραχυτάτων σημειώσεων. Ἐξ ὧν αὐτῶν πληροφορούμεθα, ὅτι ἡ προκειμένη μονὴ εὐρίσκεται κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς σπουδαίαν οἰκονομικὴν ἀνθησιν καὶ ἀγοράζει ἱκανὰς ἐκτάσεις κτημάτων ἐγγὺς τῆς ἐν ἣ κεῖται περιοχῆς. Τὰ κτήματα ταῦτα καὶ ἄλλα ἔτι μεγαλυτέρων ἐκτάσεων, ἐξ ἀφιερώσεων χριστιανῶν προερχόμενα, ἀναδεικνύουν τὴν μονὴν πλουσιώτατον ὀργανισμόν δυνάμενον ν' ἀνταποκριθῇ ἐπιτυχῶς εἰς τὴν πνευματικὴν

¹ Περὶ τῆς προκειμένης μονῆς ἔχομεν παρασκευάσει ἴδιον διεξοδικὸν μελέτημα, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἤδη ἐκδοθέντα πατριαρχικὰ γράμματα ἀπηλλογμένα σφαλμάτων καὶ μετὰ τῶν ὑπογραφῶν τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων ἐπανεκδίδονται, καὶ ἄλλα ἐγγράφα θέλουν περιληφθῇ. Ἐπομένως ἐνταῦθα δὲν παρατίθεται ἡ γνωστὴ περὶ τῆς μονῆς βιβλιογραφία, οὔτε καὶ ἄλλαι περὶ αὐτῆς πληροφορίες προστίθενται, τοσούτῳ μᾶλλον ἀφοῦ δὲν πρόκειται περὶ εἰδικῆς ἱστορικῆς μελέτης περὶ τῆς μονῆς, ἀλλὰ περὶ ἐκδόσεως ἐγγράφων, χρησίμων εἰς τὴν περὶ τὴν μονὴν εἰδικὴν ἔρευναν, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ἐχόντων ἐνδιαφέρον. Πρὸς τὸ παρὸν βλ. τὴν σημειουμένην βιβλιογραφίαν ἐν ἀρθρῳ Τ. Α. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀρκαδικὰ ἱστορικὰ μνημεῖα. Ἡ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου, Ἐπιθ. «Ἡώς», Ἔτ. Β' (1940), σελ. 35.

καὶ ἐθνικὴν ἀποστολὴν τοῦ. Πράγματι δ' ἐνωρίτατ' ἀπέβη ἡ μονὴ παιδευτήριον ἐθνικὸν μοναδικὸν ἐν Πελοποννήσῳ, τὸ κατ' ἐξοχὴν κρυφὸ σχολειό, ὡς μέχρι σήμερον, ὅτε δὲν λειτουργεῖ πλέον ὡς μοναστήριον, καλεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐκεῖ κατὰ τοὺς δούλους αἰῶνας προστρέχοντες οἱ ἑλληνόπαιδες ἐδιδάσκοντο γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν καὶ ἐθνικὴν ἱστορίαν. Ἄνδρες ἐκεῖ διδαχθέντες ὀλίγα γράμματα ἐξενιτεύθησαν βραδύτερον καὶ κατέλαβον ἀνωτέρας θέσεις ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ, γενόμενοι πατριάρχαι καὶ μητροπολίται, πρόδρομοι τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἀναστάσεως τοῦ Ἑθνους. Βραδύτερον, ὅταν ἰδρῦθῃ ἐντὸς τῆς Δημητσάνης ἡ γνωστὴ αὐτῆς Σχολή, ἡ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου ἐπλούτισεν αὐτὴν διὰ χειρογράφων καὶ ἐντύπων βιβλίων καὶ ἐν τέλει ἀνέλαβεν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν συντήρησιν αὐτῆς δι' ἰδίων ἐξόδων.

Τὰ παρὰ πόδας ἐκδιδόμενα ἔγγραφα, αἱ ὁμολογίαι, ὡς ὀνομάζονται, εἶναι πολλαπλῶς ἐνδιαφέροντα. Διότι πλὴν τοῦ εἰδικοῦ τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς, εἶναι ἀληθεῖς πηγαὶ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, ἀφ' ὧν πολλὰ διδασκόμεθα. Ἐν πρώτοις ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸν ἀφελῆ τρόπον καὶ τύπον τῆς συντάξεως τῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς δουλείας ἐν Πελοποννήσῳ δικαιοπρακτικῶν ἔγγράφων, τὴν ἐκπροσώπησιν τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑπογραφῆς, ἀλλὰ πλειστάκις καὶ διὰ χειρὸς ἄλλου, ὅστις «ἔγραψε παρακαλετός», ἢ καὶ δι' ἐπιθέσεως τοῦ δακτύλου μελανοβαφοῦς ἐν τέλει τοῦ ὁμολόγου, ἔστιν ὅτε καὶ τῆς σφραγίδος προκειμένου περὶ ἐπισήμων προσώπων. Ἐπίσης διδασκόμεθα τὴν χρῆσιν νομικῶν ὅρων κατὰ τὴν διατύπωσιν συμφωνιῶν. Οὕτως αἱ φράσεις «*πρᾶσι-ἀπόπρασι*», «*ξένος-ἀπόξενος*» κλπ. ἔχουν ἴδιον νομικὸν νόημα. Τὸ ἀντίτιμον τῆς γενομένης ἀγοραπωλησίας καταβάλλεται «*χειροδοτῶς*», καὶ ὁ πωλητὴς κτήματός τινος μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ὁμολογίας «*ἐξενώθη*», τὸ συμφωνητικὸν οὕτω γίνεται «*ἀνέκοπτον*» καὶ «*ἀνέσκαπτον*». Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ περιγραφὴ τῶν πωλουμένων κτημάτων καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν ὁρίων αὐτῶν. Ταῦτα εὐρίσκονται «*ὡς καθὼς εὐγαίνει τὸ σαμάρι τὸν ἀνήφορο*», ἢ «*συναύλακα*» τοῦ τάδε καὶ ἔχει «*συναυλακάρη*» τὸν δεῖνα, ἢ κεῖται «*ἀπανώβλακα*», ἄλλοτε δὲ ἔχει «*τὰ σύνορα τῆς ἀδελφομοιρασιάς*», «*μιὰ πέτρα ριζιμιὰ στὴ μέση*», ἢ «*ξοπίσω τὸ καλογερικὸ*» κλπ. Συχνάκις τίθεται ἡ ρήτρα, ἂν τὰ καταβαλλόμενα ὡς ἀντίτιμον τοῦ πωλουμένου κτήματος χρήματα ἐπιστραφοῦν ἐντὸς τακτῆς ἢ μὴ προθεσμίας, νὰ ἐπανερχεταὶ ἡ ἰδιοκτησία εἰς τὸν πωλητήν. Εἰς συμφωνητικὸν ἀνταλλαγῆς κτημάτων τοῦ ἔτους 1752 τίθεται ὡς ποινικὴ ρήτρα, ἂν τις τῶν συμβαλλομένων μετανοήσῃ, νὰ καταβάλλῃ ὡς πρόστιμον ποσὸν 50 γροσίων «*στὸ τζαμί τῆς Καρύταινας*». Αἱ πράξεις δὲν ἀφοροῦν εἰς ἀγορὰς μόνον κτημάτων καὶ ἀνταλλαγάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀγορὰς δένδρων ἐντὸς ξένων κτημάτων καὶ ἐξόφλησιν δανείων διὰ τῆς περισυλλογῆς τῶν καρπῶν ἐκ δένδρων ὀπωροφόρων, προσφερομένων ὑπὸ τύπον ἐνεχύρου, κλπ.

Ίκανόν ὡσαύτως ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ ἐκδιδόμενα ἔγγραφα καὶ ἀπὸ πλευρᾶς γλωσσικῆς, λαογραφικῆς καὶ ἱστορικῆς, διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποικιλίαν τοῦ λεκτικοῦ, τὴν χρῆσιν, τοὺς τύπους καὶ τὸ εἰδικὸν νόημα τῶν λέξεων καὶ τῶν ὀνομάτων, π.χ. *ὀρίζω*=ἔχω εἰς τὴν κατοχὴν μου, *πάλε*=πάλιν, *ἔναι*=εἶναι, *μηδε*=οὔτε, *παλιόθεν*=ἀπὸ παλαιά, *στέργω*=ὑποδέχομαι, *ὑπομάρτυρον*=ἐμμάρτυρον, *πουλησία*, *σιγούριτα*, *τινάς*, *ἔξενώθη* κ.ἄ., ἐπίσης διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν τοπωνυμίων καὶ τῶν βαπτιστικῶν καὶ οἰκογενειακῶν ὀνομάτων τῶν συμβαλλομένων, τῶν «*συναυλακαραίων*» καὶ τῶν «*καλῶν ἀνθρώπων*», ἔμπροσθεν τῶν ὁποίων, ὡς μαρτύρων, συνετάγησαν αἱ ὁμολογίαι. Ἐξ ἄλλου πρὸς τὸ περιεχόμενον πολλῶν ἐγγράφων συνδέονται ἐπιφανῆ πρόσωπα, οἷον ἀρχιερεῖς, προύχοντες, καπεταναῖοι κλπ.

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι καὶ τουρκικὰ ὀνόματα συναντῶμεν οὐχὶ σπανίως μεταξὺ τῶν μαρτύρων, οὐχ ἦττον καὶ τῶν πωλητῶν, ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι εἰς τὴν πέριξ τῆς μονῆς χώραν ἢ συμβίωσις μεταξὺ κατακτητῶν Τούρκων καὶ ὑποδούλων Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἀρμονική, πρᾶγμα βεβαιούμενον καὶ ἐξ ἄλλων περιστατικῶν καὶ ὀφειλόμενον τόσον εἰς τὴν συντηρητικότητα καὶ προσαρμογὴν τῶν κατοίκων πρὸς τὰς περιστάσεις, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἱκανότητα αὐτῶν νὰ ἐνεργοῦν μετὰ περισκέψεως καὶ πολιτικότητος.

Τὸ κείμενον τῶν ἐν λόγῳ ἐγγράφων ἐκδίδεται ὁμαλῶς καὶ ἀπηλλαγμένον τῆς ὀρθογραφίας αὐτοῦ. Αἱ λέξεις, κατὰ τὸ πλεῖστον κεχωρισμέναι εἰς συλλαβάς, συνηνώθησαν, ὥστε νὰ παρουσιάζωνται πλήρεις. Ὁ σύνδεσμος καὶ συνήθως βραχυγραφικῶς γεγραμμένος, οὐχὶ σπανίως δὲ καὶ διὰ τοῦ *ε*, κατὰ κανόνα σημειοῦται ἐνταῦθα ὀρθῶς καὶ χωρὶς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βραχυγραφίας. Τὸ γνωστὸν διπλοῦν γράμμα *Ϝ* δὲν δηλοῦται ἰδιαιτέρως ἀναπτυσσόμενον. Ὁ τονισμὸς τῶν λέξεων ἀποκατέστη κατὰ τὸ ὀρθὸν ὅσον τὸ δυνατόν. Πρὸ ἐκάστου ἐγγράφου μικρὰ σημείωσις, ἀναφερομένη εἰς τὸ περιεχόμενον, τὸ ἔτος καὶ τὴν βραχυτάτην περιγραφὴν τοῦ ἐγγράφου, ὡς καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀναγκαίαν παρατήρησιν, κατατοπίζει τὸν ἀναγνώστην περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ. Ἡ στίξις τέλος δὲν εἶναι ἢ τοῦ ἐγγράφου, ἀλλ' ἢ ἀπαραίτητος λογικὴ καὶ συντακτικὴ τοιαύτη, πρὸς κατανόησιν τοῦ κειμένου. Τὰ χάσματα, αἱ συμπληρώσεις καὶ τὰ δυσζύμβλητα ἀντιμετωπίζονται διὰ τῆς ἀνεγνωρισμένης παλαιογραφικῆς μεθόδου, χρησιμοποιουμένων τῶν ἤδη διεθνῶς καθιερωμένων σημείων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἐκδιδόμενα διὰ τῆς παρούσης Ἐπετηρίδος ἔγγραφα¹. Τὰ ἐκδιδόμενα ἔγγραφα εἶναι πάντα πρωτότυπα, αἱ δὲ τῶν μαρτύρων ὑπογραφαὶ ἰδιόχειροι καὶ παρατίθενται ὡς ἔχουν.

¹ Βλ. ΙΑΚ. Τ. ΒΙΣΒΙΖΗ, Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, «*Ἐπετηρὶς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου*», τευχ. 1 (1948), σελ. 77.